6 Φεβρουαρίου 2016

Νικόλαος Παπαστεφάνου – Νεόφυτος Ζωγράφου, 2 άγνωστοι Κύπριοι αγιογράφοι (Βασίλης Βασιλείου, Θεολόγος-Καθηγητής Συμβουλευτικής & Επαγγελματικής Αγωγής)

/ Πεμπτουσία

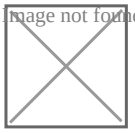

Νικόλαος Παπαστεφάνου & Νεόφυτος Ν. Ζωγράφου

Σύντομη αναφορά στο βίο και το έργο, δύο άγνωστων αγιογράφων του 19 ου αιώνα στην Κύπρο

1. **Εισαγωγή**

Σκοπός της εργασίας αυτής είναι η γνωριμία με δυο άγνωστους αγιογράφους του τέλους του 19ου αι. Τα ονόματά τους είναι Νικόλαος Παπαστεφάνου, (1849-1920) και Νεόφυτος Νικόλα Ζωγράφου (1880-1961)***[1]***.

Ο γράφων όπως είναι φυσικό δεν τους έχει γνωρίσει αλλά επειδή έλκει την καταγωγή του από αυτούς θεωρεί υποχρέωσή του να γράψει γι αυτούς λίγα λόγια για τη ζωή και το αγιογραφικό τους έργο που είναι διάσπαρτο σε πολλούς ναούς της Κύπρου τόσο στις ελεύθερες περιοχές όσο και στις κατεχόμενες.

ΑΡΧΩΝ
ΜΙΧΑΗΛ
1884

Εικ. 1 Νικόλαος Παπαστεφάνου, Ο Άρχων Μιχαήλ, 1884, ναός Αγ. Μαρίνας Τερσεφάνου, Λάρνακα

Πρόκειται για δυο αγιογράφους, πατέρα και γιο, που ζωγράφιζαν όπως οι πλείστοι αγιογράφοι της εποχής τους κατά την λεγόμενη αναγεννησιακή τεχνοτροπία: *«...της τεχνοτροπίας δηλαδή που αντλεί τα θέματα και τις μορφές της από δυο μεγάλες δεξαμενές, τη μεταβυζαντινή εικονογραφία και τη δυτική εκκλησιαστική ζωγραφική του 19^{ου} αιώνα. Η εκκοσμίκευση στη δυτική εκκλησία, οι ιδέες του διαφωτισμού, οι αντιεκκλησιαστικές και αθεϊστικές τάσεις έχουν άμεσο αντίκτυπο στην ορθόδοξη εκκλησία και στις λειτουργικές τις εκφάνσεις. Ο ευσεβισμός, ο διδακτισμός, ο ρητορισμός και ο συναισθηματισμός γίνονται βασικά χαρακτηριστικά της εικονογραφίας παραμερίζοντας τις μακραίωνες και πνευματικά δυνητικές εκφράσεις της βυζαντινής και μεταβυζαντινής αγιογραφίας. Το αποτέλεσμα ήταν μία τεχνοτροπία καθαρά ακαδημαϊκή, συναισθηματική και μεγαλεπήβολη, γλυκερή και συντηρητική ως προς τους στόχους, συγχρόνως όμως ιδιαίτερα αγαπητή όχι μόνο στις «κυρίαρχες» ομάδες, αλλά και στον απλό λαό»* ***[2]*** *.*

Η μακραίωνη εκκλησιαστική εικονογραφική παράδοση, η οποία διασώζεται στις τελευταίες τις αναλαμπές με την περίφημη σχολή του Αγίου Ηρακλειδίου (18^{ον}αι.) και τους εκπροσώπους της δίνει την σκυτάλη στο νέο ρεύμα το οποίο φέρνει η άφιξη του Ιωάννη Κορνάρου από την Κρήτη στα τέλη του 18^{ου} αι.

«Η τέχνη του Κορνάρου χαρακτηρίζεται για τα εύσαρκα στρογγυλεμένα πρόσωπα, τη «γλυκερή» έκφραση, τα έντονα χρώματα, τα μπαρόκ και ροκοκό διακοσμητικά σχέδια κ.ά. Ο Κορνάρος άφησε στην Κύπρο μαθητές, οι οποίοι αναπαρήγαν τα τεχνοτροπικά και εικονογραφικά του πρότυπα, με περισσότερο «λαϊκό» και σχηματοποιημένο τρόπο, επιτείνοντας τα εύσαρκα και γραμμικά χαρακτηριστικά.» ***[3]***

Η στροφή του νεοϊδρυθέντος ελλαδικού κράτους προς τα δυτικά πρότυπα και τάσεις δεν αφήνει ανεπηρέαστη και την εκκλησιαστική τέχνη και ιδιαίτερα την εικονογραφία. Η Κύπρος, ούτε αυτή μένει ανεπηρέαστη από αυτές τις αλλαγές που συμβαίνουν πολύ κοντά της, έτσι η «αναγεννησιακή τέχνη», μεταφέρεται από την Ελλάδα και τη Ρωσία στο Άγιο Όρος και από εκεί στην Κύπρο.

Ο αρχιμανδρίτης Συμεών αναφέρει ότι: «*Ἡ Ρωσική αὐτή νέα τέχνη μεταφέρεται ἀπό τό Ἅγιο Ὄρος στήν Κύπρο περί τά τέλη τοῦ 19ου αἰῶνα ἀπό Κυπρίους Ἁγιορεῖτες μοναχούς πού ἐπαναπατρίζονται. Ἀπό τούς ἱκανότερους, εἶναι ὁ μοναχός Διονύσιος Χρηστίδης (+1902), ἀνακαινιστής τῆς Μονῆς Σταυροβουνίου, οἱ αὐτάδελφοι μοναχοί Κύριλλος καί Νήφων καί ἄλλοι. Οἱ τελευταῖοι ὑπῆρξαν διδάσκαλοι εἰς τήν ἁγιογραφία τοῦ μετέπειτα ἡγουμένου Τροοδιτίσσης Παγκρατίου καί τῶν τριῶν αὐταδέλφων ἱερομονάχων τοῦ Ἀποστόλου Βαρνάβα, Στεφάνου,Βαρνάβα και Χαρίτωνος.*»***[4]**

Η τέχνη αυτή σήμερα έχει εγκαταλειφθεί, πολλοί όμως ακόμα ναοί της Κύπρου κοσμούνται με έργα της τεχνοτροπίας αυτής. Μια τέχνη την οποία ο ευσεβής κυπριακός λαός αποδέχθηκε χωρίς όμως να επηρεαστεί το ορθόδοξο λειτουργικό του φρόνημα και η ευσέβεια.

Τα τελευταία χρόνια η έρευνα άρχισε να ασχολείται με το πολυπληθές εικονογραφικό έργο και τους συντελεστές του. Η αναγεννησιακή τεχνοτροπία δεν είχε απασχολήσει έντονα τους ερευνητές. Το έναυσμα δόθηκε με την πρόσφατη εργασία του Κ. Παπαγεωργίου *Η αναγεννησιακή αγιογραφία στην Κύπρο τέλη 19^{ου} και 20^{ος} αιώνας, 2010* και την έκθεση που διοργανώθηκε στην Παλαιά Αρχιεπισκοπή Κύπρου το 2014, με θέμα *Ζωγραφίζοντας το Θείον* όπου εκεί προβλήθηκαν τα έργα των κυριοτέρων εκπροσώπων της τέχνης αυτής.

Η προσπάθειά μας για ανασύνθεση της ζωής και του έργου τους αποδεικνύεται πολύ δύσκολη, διότι δεν υπάρχουν γραπτές πηγές ή προφορικές μαρτυρίες για τη ζωή των δύο αγιογράφων. Ό,τι γνωρίζουμε είναι μόνο μέσα από το αγιογραφικό τους έργο, που τις περισσότερες περιπτώσεις είναι ανυπόγραφο. Ένα έργο, το οποίο μαρτυρά τον ζήλο και τον ακούραστο χαρακτήρα τους, την επιθυμία για έκφραση, την ικανότητά τους στη ζωγραφική, την εργατικότητα, το ανήσυχο πνεύμα και το μεράκι για δημιουργία.

[Συνεχίζεται]

[1] Βασικές πληροφορίες για τη ζωή και το έργο τους δόθηκαν στον κ. Κώστα Παπαγεωργίου όπου και δημοσιεύτηκαν για πρώτη φορά στο βιβλίο του, *Η αναγεννησιακή αγιογραφία στη Κύπρο τέλη 19^{ου} και 20^{ος} αιώνας, 2010 σελ. 42-43, 96-97.* Ευελπιστούμε ότι σύντομα θα εκδώσουμε ένα πληρέστερο σύγγραμμα με περισσότερες πληροφορίες για τη ζωή και το αγιογραφικό τους έργο. Βλέπε επίσης, *Ζωγραφίζοντας το Θείον,* σελ. 68, *Ιερά Μητρόπολις Ταμασσού και Ορεινής, Ιστορία-Μνημεία-Τέχνη*, επιμ. Κ. Κοκκινόφτας, 2002, σελ. 346, και Εφημ. ο Φιλελεύθερος, Κυριακή 20/9/2015, σελ. 31

[2] Νικόλαος Γραίκος, Επιβιώσεις της ακαδημαϊκής εντοίχιας εκκλησιαστικής ζωγραφικής στον 20ο αι. Λαϊκές προτιμήσεις και κίνημα επιστροφής στην «παράδοση»

[3] Νικόλαος Γραίκος, *Ακαδημαϊκές τάσεις της εκκλησιαστικής ζωγραφικής στην Ελλάδα κατά τον 19ο αιώνα: πολιτισμικά και εικονογραφικά ζητήματα* , Θεσσαλονίκη 2011 σ. 555

[4] Κ. Παπαγεωργίου, *Η αναγεννησιακή αγιογραφία στην Κύπρο τέλη 19^{ου} και 20^{ος} αιώνας, 2010.*